

O'zbek Xalq Maqollarida Raqamlarning Qo'llanishi Va Ramziy Ma'nosi

*Ermo'minova Maftuna G'ofurovna*¹

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek xalq maqollarida raqamlarning qo'llanishi va ularning ramziy ma'nolari lingvistik hamda madaniy nuqtayi nazardan tahlil qilindi. Maqollar misolida raqamlarning xalq tafakkuridagi o'rni, ularning majoziy ma'nolari, ijtimoiy va axloqiy xulosalar chiqarishdagi roli ochib berildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, raqamlar o'zbek xalq maqollarida nafaqat sanash birliklari sifatida, balki xalqning dunyoqarashi va qadriyatlarini ifodalovchi ramziy belgilar sifatida ham faol qo'llanadi.

Kalit so'zlar: maqol, raqam, ramz, lingvokulturologiya, xalq donoligi.

Kirish

O'zbek xalq maqollari xalq tafakkuri va madaniyatining muhim qismini tashkil etadi. Maqollarda xalqning hayotiy tajribasi, qadriyatlarini, axloqiy qarashlari mujassamdir. Ayniqsa, raqamlar ishtirokidagi maqollar xalq tafakkurining lingvomadaniy xususiyatlarini o'rganishda muhim manba hisoblanadi. Raqamlar ko'pincha oddiy matematik birlik sifatida emas, balki ramziy va majoziy belgilar sifatida namoyon bo'ladi. Maqolaning maqsadi — o'zbek maqollarida raqamlarning qo'llanish xususiyatlarini, ularning ramziy ma'nosini tahlil qilish hamda xalq tafakkuridagi o'rnini aniqlashdir.

Metodologiya

Maqolada quyidagi metodlardan foydalanildi:

Lingvistik tahlil – maqollarning grammatik va leksik xususiyatlarini o'rganish;

Semantik tahlil – raqamlarning bevosita va ramziy ma'nolarini ochib berish;

Madaniy-semiotik yondashuv – raqamlarning xalq madaniyatidagi ramziy o'rnini belgilash;

Asosiy qism

“Bir” soni ishtirokidagi maqollar

1. “Birlik – baraka.”

Ushbu maqolda “bir” soni xalq tafakkurida birdamlik, hamjihatlik, totuvlik ramzi sifatida qo'llanadi. Xalqimiz uchun “birlik” – barakani, ya'ni mo'l-ko'llik va baxtning asosiy sharti sifatida qabul qilingan. Bu maqol odamlarni bir-biriga mehribon, ahil bo'lishga chorlaydi.

2. “Bir yomon yetiga putur yetkazar.”

“Bir” soni bu yerda salbiy ramzda ishlatiladi. Yagona yomon insonning ham jamoaga katta zarar keltirishi mumkinligi ta'kidlanadi. Bu maqol jamoada bitta yomon xulqli odam bo'lsa ham, uning hammani buzishi mumkinligini ogohlantiradi.

3. “Bir quloq bilan eshitib, bir quloq bilan chiqar.”

“Bir” bu maqolda yuzakilikni bildiradi. Gapni eshitib, unga jiddiy e'tibor bermay unutib yuborish odati tanqid qilinadi. Bu maqol insonni mas'uliyatli, fikrga quloq soladigan, tajribadan o'rnak oladigan bo'lishga undaydi.

4. “Bir qarg‘a uchsa, qish kelmas.”

Bu maqolda “bir” soni aldanchi, yakka holdagi hodisani bildiradi. Yagona dalilga tayanib katta xulosa chiqarish noto‘g‘riligi uqtiriladi. Xalq donishmandligi odamni sabrli, vazmin va ko‘p faktlarga asoslanishga chaqiradi.

5. “Bir kun kelib, tosh ham yumshar.”

“Bir” soni bu yerda vaqtning o‘lchoviy ramzi sifatida ishlatilgan. Xalqimiz har qanday mushkul ishning ham vaqti kelib hal bo‘lishiga ishonadi. Shu bois “bir kun” iborasi umid va sabr timsoli bo‘lib xizmat qiladi.

6. “Bir yigit qirqqa teng.”

Bu maqolda “bir” soni buyuklik, qahramonlik ramzida kelgan. Yagona jasur yigitning kuchi va botirligi ko‘p kishiga barobar bo‘lishi mumkinligi ulug‘lanadi. Xalqimiz qahramonlikni qadrlaganini ko‘rish mumkin.

7. “Bir kunim – bahor, bir kunim – kuz.”

Maqolda “bir” soni inson hayotidagi ziddiyatli kunlarni ifodalaydi. Bir kun quvonch, bir kun g‘am bo‘lishi hayotiy haqiqat sifatida aks ettirilgan. Bu xalq falsafasining hayotiy realizmga asoslanganini ko‘rsatadi.

“Bir” soni o‘zbek maqollarida:

birdamlik va totuvlik ramzi, umid va sabr timsoli, yakkalik, ayrimlik, buyuklik va qahramonlik belgisi sifatida ishlatiladi. Xalq tafakkurida “bir” soni ijobiy va salbiy ma’nolarda keng qo‘llanib, jamiyat uchun eng muhim qadriyatlarni ifodalashga xizmat qilgan.

“Ikki” soni ishtirokidagi maqollar

1. “Ikki qo‘l bilan qilinmagan ish bitmaydi.”

Bu maqolda “ikki” soni mehnat va inson qudratini ifodalash uchun ishlatiladi. Insonning ikkala qo‘li birgalikda harakat qilmasa, hech qanday ish samara bermaydi. Bu xalqning mehnatsevarlik qadriyatlarini aks ettiradi.

2. “Ikki qarg‘a bir joyda tura olmaydi.”

Bu maqolda “ikki” soni raqobat va murosa qilmaslik ramzi sifatida kelgan. Ikki qarg‘aning bir joyda turmasligi odamlar orasidagi kelishmovchiliklarni ifodalash uchun ishlatiladi. Bu hayotiy tajribaning obrazli ifodasidir.

3. “Ikki yurak bir bo‘lsa, tog‘ni ham ko‘chiradi.”

Maqolda “ikki” muhabbat va ahillik ramzida qo‘llanadi. Bir-birini sevgan ikki insonning kuchi ulkan ishlarni amalga oshirishga yetarli bo‘lishi ta’kidlanadi. Bu xalqimizning muhabbatni ulug‘laganidan dalolat beradi.

4. “Ikki ayiq bir inada yashamaydi.”

Maqolda “ikki” soni hokimiyat, rahbarlik va hukmronlikka intilishdagi ziddiyatlarni ifodalaydi. Ikki rahbar bir joyda hukmronlik qila olmaydi, albatta biri ustun keladi. Bu jamiyat boshqaruvida tartib bo‘lishi kerakligini bildiradi.

5. “Ikki o‘t orasida qolgandek.”

Bu xalq iborasi maqolga aylangan bo‘lib, odamning ikki qarama-qarshi holat orasida qolishini tasvirlaydi. “Ikki” soni bu yerda tanglik, qiyin vaziyat timsolida ishlatilgan.

6. “Ikki gapning boshini qo‘sha olmaydi.”

“Ikki” soni bu maqolda odamning nutqdagi ojizligini tanqid qilish uchun ishlatiladi. Gapni mantiqan bog‘lay olmaslik insonning bilimsizligidan darak beradi.

7. “Ikki yo‘lning boshida turibdi.”

Bu maqolda “ikki” soni tanlov ramzi sifatida keladi. Hayotda odam ko‘pincha ikki qaror orasida qoladi va to‘g‘risini tanlashi kerak. Bu xalq falsafasining hayotiy donishmandligini ifodalaydi.

O‘zbek maqollarida “ikki” soni quyidagi ramziy ma‘nolarda qo‘llanadi: mehnat va kuch ramzi, raqobat va qarama-qarshilik ramzi, muhabbat va uyg‘unlik timsoli, hukmronlik va boshqaruvdagi ziddiyat belgisi, tanlov va yo‘l ajralishi ramzi. Demak, “ikki” soni xalqimiz tafakkurida ham ijobiy, ham salbiy ma‘nolarda qo‘llanib, inson hayotidagi muhim qarorlar va munosabatlarni ifodalashda vosita bo‘lib xizmat qiladi.

“Uch” soni ishtirokidagi maqollar

1. “Uch og‘iz so‘z bilan aytdi.”

Bu maqolda “uch” soni qisqalik va lo‘ndalik ramzi sifatida kelgan. Inson fikrini ortiqcha gaplarsiz, aniq va tushunarli qilib aytsa, uning so‘zi mazmunli bo‘ladi. Xalqimiz “uch” sonini to‘liqlik va yetarlilik belgisi sifatida ishlatgan.

2. “Uch do‘stning biri yo‘qolsa, ikki qoladi.”

Bu maqolda “uch” soni barqarorlik ramzida qo‘llanadi. Uch do‘st o‘zaro mustahkamlikni bildiradi, lekin bittasi yo‘qolsa, qolganlar zaiflashadi. Bu orqali do‘stlikning qadri ta‘kidlanadi.

3. “Uch kunlik dunyo.”

Bu maqolda “uch” soni hayotning qisqaligi va o‘tkinchiligi ramzi sifatida ishlatiladi. Inson umrining qisqaligi ta‘kidlanib, vaqtni behuda o‘tkazmaslikka chaqiriladi. Bu xalq falsafasidagi eng muhim g‘oyalardan biridir.

4. “Uch karra o‘ylab, bir karra so‘zla.”

“Uch” soni bu yerda ehtiyotkorlik va aql timsolida ishlatilgan. Gapirishdan avval uch marta o‘ylash, keyin so‘zlash odami donolik va vazminlikka chorlaydi.

5. “Uch avlodning duosi.”

Bu maqolda “uch” soni avlodlar uzluksizligi va davomiyligi ramzida qo‘llanadi. Bobo, ota va farzand duosining birlashishi inson hayotiga baraka olib kelishi ta‘kidlanadi.

6. “Uch arslon bir suruvni boshqaradi.”

Bu maqolda “uch” soni kuch va hokimiyat ramzi sifatida ishlatilgan. Uchta kuchli insonning irodasi katta jamoani boshqarishga yetishi ifodalanadi.

7. “Uch qo‘y qirqildi, biri shirin, biri sho‘r, biri bemaza.”

Bu maqolda “uch” soni xilma-xillik ramzi sifatida keladi. Hayotda hamisha bir xil natija bo‘lmasligi, ba‘zan yaxshi, ba‘zan yomon bo‘lishi tabiat qonuni sifatida ko‘rsatiladi.

O‘zbek maqollarida “uch” soni quyidagi ramziy ma‘nolarda qo‘llanadi: to‘liqlik va barqarorlik ramzi, ehtiyotkorlik va donolik timsoli, hayotning o‘tkinchiligi belgisi, kuch va hokimiyat timsoli, xilma-xillik ramzi. Demak, xalq tafakkurida “uch” soni mukammallik va yakuniylikni bildiruvchi muqaddas sonlardan biri sifatida qaraladi.

“To‘rt” soni ishtirokidagi maqollar

1. “To‘rt tomonga tarqaldi.”

Bu maqolda “to‘rt” soni kenglik, butunlik ramzi sifatida ishlatiladi. Xalq tasavvurida “to‘rt tomon” – sharq, g‘arb, shimol va janubni bildiradi. Shu bois bu ibora hayotning keng qamrovililigini ifodalaydi.

2. “To‘rt fasl – to‘rt xil bozor.”

Bu maqolda “to‘rt” soni fasllar – bahor, yoz, kuz, qish timsolidida keladi. Har bir faslning o‘z fasohati va qiyinchiligi borligi ta’kidlanadi. Xalqimiz hayotni fasllarga qiyos qilib, inson umrini ham shunday davrlarga bo‘lgan.

3. “To‘rt ko‘z bo‘lib qarashdi.”

Bu maqolda “to‘rt” soni hushyorlik va diqqat timsoli sifatida ishlatilgan. Ikki odamning ikki ko‘zi qo‘shilib, “to‘rt ko‘z” hosil qilganida e’tibor kuchayishi ifodalanadi.

4. “To‘rt oyoq bir joyda turmaydi.”

Bu maqolda “to‘rt” soni harakat ramzi sifatida qo‘llanadi. Hayvonda ham to‘rt oyoq tinmay qimirlaganidek, inson ham hayotda tinimsiz harakatda bo‘lishi kerakligi ta’kidlanadi.

5. “To‘rt devor orasida qoldi.”

Bu maqolda “to‘rt” soni chegaralanganlik va izolyatsiya ramzi sifatida ishlatiladi. Insonning to‘rt devor ichida qolishi erkinlikdan mahrum bo‘lish timsolidir.

6. “To‘rt muchasi sog‘.”

Bu maqolda “to‘rt” soni salomatlik ramzi sifatida ishlatilgan. Insonning to‘rt muchasi sog‘lom bo‘lsa, u baxtli va faol hayot kechiradi. Bu xalqimizning sog‘likni eng katta boylik deb bilishini ko‘rsatadi.

7. “To‘rt ko‘ngil bir bo‘lsa, tog‘ni ko‘chiradi.”

Bu maqolda “to‘rt” soni birlik va kuch ramzida keladi. Bir necha odamning birdamligi ulkan natijalarga olib kelishi ta’kidlanadi.

O‘zbek maqollarida “to‘rt” soni quyidagi ramziy ma’nolarda qo‘llanadi: butunlik va kenglik ramzi (to‘rt tomon, to‘rt fasl), hushyorlik va e’tibor timsoli (“to‘rt ko‘z”), harakat va mehnat ramzi, sog‘liq va hayotiy kuch belgisi, birlik va birdamlik timsoli. Demak, xalq tafakkurida “to‘rt” soni dunyo va hayotning muvozanatini ifodalovchi muhim ramz hisoblanadi.

“Besh” soni ishtirokidagi maqollar

1. “Besh barmoq barobar emas.”

Bu maqolda “besh” soni xilma-xillik ramzi sifatida ishlatilgan. Inson qo‘lidagi besh barmoqning uzunligi va shakli bir xil emas, ammo barchasi qo‘l uchun zarur. Xuddi shunday, odamlar ham turlicha xususiyatga ega, lekin ularning har biri jamiyat uchun foydali bo‘lishi mumkin.

2. “Besh qo‘l barobar emas, lekin birga musht bo‘ladi.”

Bu maqolda turfa xil insonlar birdamlikda bo‘lsa, katta kuchga aylanishi mumkinligi ta’kidlanadi. “Besh” soni xilma-xillikdan birlikka o‘tish ramzi sifatida ishlatiladi.

3. “Besh kunlik dunyo.”

Bu maqolda “besh” soni hayotning o‘tkinchiligi ramzi sifatida keladi. Dunyo umri besh kunlikka qiyoslanib, insonlarni vaqtni behuda sarflamaslikka, oqilona yashashga chorlaydi.

4. “Besh yil qadrdon bo‘l, bir kun dushman bo‘lma.”

Bu maqolda “besh” soni vaqt o‘lchovi sifatida ishlatilgan. Qadrdonlik yillar davomida shakllanadi, ammo uni bir zumda dushmanlik bilan yo‘qotish mumkinligi ogohlantiriladi.

5. “Besh karra o‘ylab, bir karra so‘zla.”

Bu maqolda “besh” soni donolik va ehtiyotkorlik ramzi sifatida ishlatilgan. Gapirishdan oldin ko‘p marotaba o‘ylash, insonni fikrida pishiq va so‘zida vazmin bo‘lishga chaqiradi.

6. “Besh kunlik mehmon – o‘n kunlik suhbat.”

Bu maqolda “besh” soni mehmondo‘stlik ramzi sifatida ishlatiladi. Bir necha kunlik mehmonlik taassuroti uzoq vaqtgacha yodda qolishi, do‘stlik rishtalarini mustahkamlashi ta’kidlanadi.

O‘zbek maqollarida “besh” soni quyidagi ramziy ma’nolarda qo‘llanadi: xilma-xillik va turfalik ramzi (“besh barmoq barobar emas”), birlik va birdamlik timsoli (“besh qo‘l musht bo‘ladi”), hayotning o‘tkinchiligi (“besh kunlik dunyo”), do‘stlik va qadriyat ramzi (“besh yil qadrdon...”) Demak, xalq tafakkurida “besh” soni ko‘plab ma’nolarni o‘zida mujassam etgan bo‘lib, u jamiyat hayoti, axloqiy qadriyatlar va diniy tushunchalar bilan bevosita bog‘langan.

“Olti” soni ishtirokidagi maqollar

1. “Olti oylik yo‘lni oltita qadamda bosib bo‘lmaydi.”

Bu maqolda “olti” soni masofa va vaqt o‘lchovi ramzi sifatida ishlatilgan. U insonni sabr-toqatli bo‘lishga, natijaga asta-sekin, izchil mehnat orqali erishishga undaydi.

2. “Olti oy qish, olti oy yoz.”

Bu maqolda “olti” soni tabiatdagi davriylik ramzi sifatida qo‘llanadi. Xalqimiz yil fasllarini ikki yarmga bo‘lib, hayotning o‘zgaruvchanligi va aylanish qonuniyatini ifodalaydi.

3. “Olti burchak uy – baraka timsoli.”

Xalqimizda “olti burchak” shakli barqarorlik va uyg‘unlik ramzi sifatida qaraladi. “Olti” soni bu yerda kosmik tartib, baraka va mustahkamlikni ifodalaydi.

4. “Olti oyda ko‘ringan mehnat – bir umrga hosil beradi.”

Bu maqolda “olti” soni mehnat va hosil o‘rtasidagi bog‘liqlikni ifodalaydi. Qishloq xo‘jaligida olti oy davomida qilinadigan mehnat yil davomida oilaga rizq bo‘lishini anglatadi.

5. “Olti eshikdan chiqib, bir eshikdan kirmasang, odam bo‘lmaysan.”

Bu maqolda “olti” soni tajriba va saboq timsoli sifatida keladi. Inson hayotda ko‘plab sinovlardan o‘tadi, ammo ularning barchasidan to‘g‘ri xulosa chiqara bilishi kerakligi ta’kidlanadi.

6. “Olti ko‘ngil – bir niyat.”

Bu maqolda “olti” soni birdamlik va hamjihatlik ramzi sifatida ishlatiladi. Bir nechta insonning niyati bir bo‘lsa, ular istagan natijasiga albatta yetishadi.

O‘zbek maqollarida “olti” soni, vaqt va davriylik ramzi (“olti oy qish, olti oy yoz”), sabr-toqat va izchillik timsoli (“olti oylik yo‘lni oltita qadamda bosib bo‘lmaydi”), baraka va tartib ramzi (“olti burchak uy”), mehnat va hosil ramzi (“olti oyda ko‘ringan mehnat...”), birdamlik va hamjihatlik timsoli (“olti ko‘ngil – bir niyat”). Demak, “olti” soni xalq tafakkurida hayot aylanishi, barqarorlik, sabr-toqat, birlik va baraka bilan bog‘liq ma’nolarni anglatadi.

“Yetti” soni ishtirokidagi maqollar

1. “Yetti o‘lchab, bir kes.”

Bu mashhur maqolda “yetti” soni ehtiyotkorlik va pishiq-puxtalik ramzi sifatida qo‘llangan. Biror ishni bajarishdan oldin ko‘p marotaba o‘ylab, so‘ng qaror qabul qilish lozimligi ta’kidlanadi.

2. “Yetti qavat yer osti, yetti qavat osmon.”

Bu maqolda “yetti” soni cheksizlik va mukammallik ramzi sifatida ishlatiladi. Xalq tasavvurida dunyo yetti qavatdan iborat bo‘lib, u kosmik tartib va buyuklikni bildiradi.

3. “Yetti uxlab tush ko‘rmagan narsani gapirma.”

Bu maqolda “yetti” soni tafakkur va sabr ramzi sifatida ishlatiladi. Inson o‘ylamay gapirmasligi, og‘zidan chiqqan so‘z uchun mas’ul bo‘lishi kerakligi eslatiladi.

4. “Yetti bolaning oti — yetti xil.”

Bu maqolda “yetti” soni xilma-xillik va farqlilik ramzi sifatida ishlatilgan. Insonlar, xususan bolalar turfa xususiyatlarga ega bo‘lishi tabiiy ekanligi uqtiriladi.

5. “Yeti joydan eshitganingni bir joyda aytma.”

Bu maqolda “yeti” soni ko‘p tajriba va ma’lumot timsoli sifatida ishlatiladi. Inson eshitgan narsasini o‘ylab, saralab gapirishi lozimligi, behuda so‘zlamalik kerakligi ta’kidlanadi.

6. “Yeti bukilib salom ber.”

Bu maqolda “yeti” soni hurmat va kamtarlik ramzi sifatida qo‘llanadi. Odam odob-axloqda, salomlashishda muloyim va ehtiromli bo‘lishi zarurligi ko‘rsatiladi.

7. “Yettita yulduz, bittasi porlaydi.”

Bu maqolda “yeti” soni ko‘plab imkoniyatlar orasida eng yaxshisi ajralib chiqishini ifodalaydi. Ya’ni, jamiyatda hamma teng bo‘lishi mumkin, ammo biri bilim, odob yoki fazilat bilan boshqalardan ajralib turadi.

8. “Yettita eshikni taqillatib, bittasidan kir.”

Bu maqolda “yeti” soni izlanish va qat’iyat timsoli sifatida ishlatiladi. Inson ko‘p sinovlardan o‘tishi mumkin, ammo oxirida to‘g‘ri yo‘lni topishi lozim.

O‘zbek maqollarida “yeti” soni: ehtiyotkorlik va donolik timsoli (“yeti o‘lchab, bir kes”), cheksizlik va mukammallik ramzi (“yeti qavat osmon”), sabr va tafakkur timsoli (“yeti uxlab tush ko‘rmagan...”), xilma-xillik ramzi (“yeti bolaning oti...”), hurmat va kamtarlik timsoli (“yeti bukilib salom ber”). Demak, “yeti” soni xalq dunyoqarashida muqaddas va falsafiy ahamiyatga ega bo‘lib, tartib, baraka, ehtiyotkorlik va donolik bilan chambarchas bog‘langan.

“Sakkiz” soni ishtirokidagi maqollar

1. “Sakkiz qirrali, bir yoqlama bo‘lma.”

Bu maqolda “sakkiz” soni ko‘p qirrali bo‘lish, ya’ni insonning bilim va mahorat jihatidan har tomonlama yetuk bo‘lishi kerakligini bildiradi. Xalqimiz odatda biryoqlama fikrlashni qoralaydi, keng dunyoqarashni esa ulug‘laydi.

2. “Sakkiz eshikni taqillatib, biridan kir.”

Bu maqolda “sakkiz” soni izlanish va qat’iyat ramzi sifatida ishlatilgan. Inson muvaffaqiyat topishi uchun ko‘plab sinovlardan o‘tishi, ammo oxir-oqibat to‘g‘ri yo‘lni tanlashi lozim.

3. “Sakkiz yil sabr qilgan – sakkiz barobar hosil olgan.”

Bu maqolda “sakkiz” soni sabr va mehnat ramzi sifatida qo‘llanadi. U uzoq muddatli sabr-toqat va izchil mehnatning barakali natija berishini ifodalaydi.

4. “Sakkizta yo‘lda qolsang, to‘g‘ri yo‘lni tanla.”

Bu maqolda “sakkiz” soni tanlov ramzi sifatida ishlatiladi. Inson hayotda ko‘plab yo‘llarga duch keladi, ammo eng to‘g‘ri, halol va odilona yo‘lni tanlash muhimligi ta’kidlanadi.

5. “Sakkiz karra o‘ylab, bir qaror qil.”

Bu maqolda “sakkiz” soni ehtiyotkorlik va donolik ramzi sifatida qo‘llangan. Qarorlar ustida ko‘p o‘ylash, xatolarga yo‘l qo‘ymaslikka undaydi.

6. “Sakkiz yo‘lda sargardon bo‘lma.”

Bu maqolda “sakkiz” soni adashish va to‘g‘ri yo‘ldan og‘ish ramzi sifatida ishlatiladi. Xalq donishmandligi insonni tartib-intizomli, aniq qarorli bo‘lishga chorlaydi.

O‘zbek maqollarida “sakkiz” soni: ko‘p qirrali bo‘lish ramzi (“sakkiz qirrali, bir yoqlama bo‘lma”), izlanish va qat’iyat timsoli (“sakkiz eshikni taqillatib...”), sabr va mehnat ramzi (“sakkiz yil sabr qilgan...”), tanlov va halollik timsoli (“sakkizta yo‘lda qolsang...”), ehtiyotkorlik va donolik ramzi (“sakkiz karra o‘ylab...”). Demak, xalq og‘zaki ijodida “sakkiz” soni ko‘proq har tomonlama mukammallik, sabr, qat’iyat va to‘g‘ri yo‘lni tanlash bilan bog‘liq ma’nolarda qo‘llanadi.

“To‘qqiz” soni ishtirokidagi maqollar

1. “To‘qqiz o‘ylab, bir ayt.”

Bu maqolda “to‘qqiz” soni donolik va ehtiyotkorlik timsoli sifatida ishlatiladi. Inson ko‘p marta o‘ylab, so‘zini taroziga solib gapirishi kerakligi uqtiriladi.

2. “To‘qqiz karra egilsa ham, adolatdan qaytma.”

Bu maqolda “to‘qqiz” soni qat‘iyat va sobitqadamlik ramzi sifatida keladi. Hayotda qiyinchiliklar ko‘p bo‘lsa ham, inson adolat yo‘lidan og‘masligi kerak.

3. “To‘qqiz farzanddan biri ham yaxshi chiqsa, ota-onaga sharaf.”

Bu maqolda “to‘qqiz” soni ko‘plab imkoniyatlar ichidan bittasining qadri balandligini ifodalaydi. Xalq donishmandligi farzandlar orasida birining odobli, bilimli bo‘lishi ham ota-onaga baxt ekanligini ta’kidlaydi.

4. “To‘qqiz eshik yopilsa ham, bitta ochiq qoladi.”

Bu maqolda “to‘qqiz” soni sinov va najot ramzi sifatida ishlatiladi. Qanchalik qiyinchiliklar bo‘lmasin, har doim bir imkoniyat eshigi ochiq qolishini bildiradi.

5. “To‘qqiz hunar egasi bo‘l, birini rizqing qiladi.”

Bu maqolda “to‘qqiz” soni ko‘p hunar va bilim ramzi sifatida qo‘llanadi. Xalqimiz hunarli odam hech qachon xor bo‘lmasligini, hatto ko‘plab hunardan biri bilan ham rizq topishini ta’kidlaydi.

6. “To‘qqiz daryo oqsa ham, dengiz to‘ladi.”

Bu maqolda “to‘qqiz” soni ko‘plab manbalar va birlashuv ramzi sifatida ishlatiladi. Xalq donishmandligi birdamlik, kuchlarning qo‘shilishi katta natija berishini ifodalaydi.

7. “To‘qqiz ko‘r, bir kar bo‘lsa, gap bitmaydi.”

Bu maqolda “to‘qqiz” soni xilma-xillik va nuqson ramzi sifatida keladi. Jamiyatda hamma mukammal emas, biroq muammolarni birgalikda hal qilish lozimligi eslatiladi.

O‘zbek maqollarida “to‘qqiz” soni: donolik va ehtiyotkorlik timsoli (“to‘qqiz o‘ylab, bir ayt”), qat‘iyat va sobitqadamlik ramzi (“to‘qqiz karra egilsa ham...”), imkoniyat va najot ramzi (“to‘qqiz eshik yopilsa ham...”), hunar va bilim ramzi (“to‘qqiz hunar egasi bo‘l...”), birdamlik va ko‘plab manbalar ramzi (“to‘qqiz daryo oqsa ham...”). Demak, “to‘qqiz” soni xalq tafakkurida ko‘plab imkoniyat, sabr, hunar va adolat tushunchalari bilan bog‘langan.

XULOSA

O‘zbek xalq maqollarida raqamlar nafaqat oddiy matematik tushuncha sifatida, balki ramziy, madaniy va falsafiy mazmun bilan ham boyitilgan. Har bir son o‘ziga xos ma’no, qadriyat va hayotiy haqiqatni ifodalaydi:

“Bir” soni – birlik, yagonalik, birdamlik va inson qadri ramzi.

“Ikki” soni – juftlik, uyg‘unlik va qarama-qarshilik ramzi.

“Uch” soni – to‘liqlik, jamiyat kuchi, mukammallik ramzi.

“To‘rt” soni – barqarorlik, asosiy ustunlik va tartib ramzi.

“Besh” soni – xilma-xillik, insoniyat hayoti va qadriyatlari ramzi.

“Olti” soni – tafakkur, uzoqni o‘ylash va oqilona qaror timsoli.

“Yetti” soni – muqaddaslik, mukammallik va diniy ramz.

“Sakkiz” va “To‘qqiz” sonlari – ko‘plilik, tsikl va kengayish ramzi.

Shunday qilib, o‘zbek maqollarida raqamlar orqali xalq tafakkuri, dunyoqarashi, hayotiy tajribasi va qadriyatlari yuksak darajada ifodalangan. Raqamlar faqat miqdoriy o‘lchov emas, balki xalqning

axloqiy-me'yoriy, ma'naviy va falsafiy qarashlarining ifodasi sifatida qaraladi. Ushbu tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'zbek maqollarida raqamlarning qo'llanishi xalq og'zaki ijodining lingvomadaniy xususiyatlarini yoritishda muhim o'rin tutadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Jo'rayev, N. O'zbek maqollari va ularning ma'naviy-ma'rifiy ahamiyati. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2018.
2. Mamajonov, A. Maqol va matallar tahlili. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020.
3. Karimov, S. Raqamlarning lingvomadaniy xususiyatlari. – Toshkent: Akademnashr, 2019.
4. Rustamov, H. O'zbek xalq og'zaki ijodi. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
5. Zohidov, M. Frazeologiya va maqollar semantikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
6. Mahmudov, N. O'zbek tilida sonlarning qo'llanilishi. – Toshkent: Universitet, 2016.
7. Internet manbalari: www.ziyouz.com – O'zbek maqollari to'plami.
8. www.kutubxona.uz – Lingvistika va xalq og'zaki ijodi bo'yicha elektron resurslar.

